

Tarkastusvaliokunta

Valtionalouden tarkastusviraston kertomus eduskunnalle vaalirahoituksen valvonnasta vuoden 2019 europarlamenttivaaleissa

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtionalouden tarkastusviraston kertomus eduskunnalle vaalirahoituksen valvonnasta vuoden 2019 europarlamenttivaaleissa (K 21/2019 vp): Asia on saapunut tarkastusvaliokuntaan mietinnön antamista varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- johtava tilintarkastaja Pontus Londen, Valtionalouden tarkastusvirasto

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Valtionalouden tarkastusviraston suorittama valvonta

Valtionalouden tarkastusviraston vaalirahoituslaissa säädetyn valvontatehtävän kohteena on ilmoitusvelvollisuuden noudattaminen. Viraston valvonta käsittää käytännössä vaalirahoituslain 5—8 §:ien muodostaman kokonaisuuden. Lain muiden säännösten valvonta ei kuulu tarkastusviraston tehtäviin. Esimerkiksi lain 4 §:ssä tarkoitetut ehdokkaan vaalirahoituksen rajoitukset eivät kuulu tarkastusviraston valvontakokonaisuuteen vaan poliittisen vastuun piiriin. Vaalirahoituslakia valmisteltaessa on haettu tasapainoa riittävän säätelyn ja säätelyn aiheuttamien kustannusten ja erilaisten haittojen välillä. Lain tarkoituksena on lisätä vaalirahoituksen avoimuutta ja tietoa ehdokkaiden mahdollisista sidonnaisuuksista sekä rajoittaa ehdokkaiden vaalikampanjoiden kujen kasvua.

Vaalirahoituslain mukaan ilmoitusvelvollinen vastaa ilmoituksensa sisällöstä. Ilmoitusvelvollisuus on Euroopan parlamentin jäseneksi valitulla ja vaalien tulosta vahvistettaessa varajäseneksi määrättyllä sekä vaalilain (714/1998) 91 §:ssä tarkoitetussa nimisarjassa varajäsenestä seuraavalla ehdokkaalla. Ilmoitusvelvollisuutta on laajennettu edellisten europarlamenttivaalien jälkeen, ja nyt ilmoitusvelvollisuus koskee myös toista varaedustajaa.

Tarkastusvaliokunta käsitteli tätä asiaa edellisistä europarlamenttivaaleista antamassaan mietinnössä (TrVM 11/2014 vp). Valiokunta ehdotti muiden tekemiensä havaintojen lisäksi: "Työryh-

Valiokunnan mietintö TrVM 2/2020 vp

mä käy läpi nykyiset säännökset myös siltä osin, mahdollistavatko ne joka tilanteessa ilmoitusvelvollisuuden täyttymisen Euroopan parlamentissa tai eduskunnassa toimivan osalta. Mikäli näin ei ole, valiokunta kehottaa työryhmää esittämään tarvittavat muutokset. Valiokunta ei kuitenkaan näe tarkoituksenmukaiseksi, että muutoksilla lisätään merkittävästi tarkastusviraston työmäärää vaalirahoitusvalvonnassa." Tarkastusvaliokunta pitääkin nyt hyvänä, että ilmoitusvelvollisuutta on europarlamenttivaaleissa laajennettu, kesken kauden ensimmäisen varasijan ulkopuoleltakin nousseella on ilmoitusvelvollisuus, ja tältä osin vaalirahoituksen avoimuus on myös parantunut.

Vuoden 2019 europarlamenttivaaleissa 27 henkilöllä oli ilmoitusvelvollisuus vaalirahoitukseltaan. Kaikki ilmoitusvelvolliset jättivät vaalirahoitusilmoituksen. Ilmoitusten perusteella vaalikampanjoiden kokonaiskulut olivat 1 535 771 euroa (vuoden 2014 vaaleissa 1 375 422 euroa). Ilmoitusvelvollisten kampanjakulut vaihtelivat tarkastusviraston mukaan erittäin paljon. Suurin vaalikampanja maksoi 203 785 euroa ja pienin 542 euroa. Kampanjan kulujen keskiarvo oli noin 56 880 euroa.

Ilmoitusvelvolliset ilmoittivat saaneensa ulkopuolista tukea vaalikampanjoihinsa yhteensä 936 732 euroa, joka oli 61 % kokonaisrahoituksesta (vuoden 2014 vastaavat luvut olivat 940 287 euroa ja 68 %). Tarkastusviraston mukaan tukea oli otettu vastaan myös sellaisilta tahoilta, joilta ei vaalirahoituslain 4 §:n mukaisesti saisi vastaanottaa tukea. Yksi valvonnassa todettu tapaus ylitti 1 500 euron tukirajan, jonka ylitettyä tuki ja sen antaja on ilmoitettava vaalirahoitusilmoituksessa erikseen.

Vaalirahoituslain 11 §:n tarkoittamia ennakkoilmoituksia vaalikampanjan kuluista ja rahoituksesta toimitti yhteensä 88 henkilöä eli 33 % kaikista ehdokkaista. Ilmoitusvelvollisia heistä oli kahdeksan (30 %). Edellisissä europarlamenttivaaleissa 152 henkilöä eli 61 % kaikista ehdokkaista jätti ennakkoilmoituksen ja ilmoitusvelvollisista 13 (65 %).

Europarlamenttivaalien vaalirahoitusilmoituksien oikeellisuuden varmistamiseksi tarkastusvirasto pyysi kaikilta ilmoitusvelvollisilta lisäselvityksenä vaalikampanjassa käytettyjen pankkitilien tiliotteet. Niiden avulla pyrittiin varmistautumaan erityisesti siitä, että ulkopuolisilta saadut tukisuoritukset oli merkitty oikein vaalirahoitusilmoituksiin. Kaikki ilmoitusvelvolliset toimittivat viraston pyytämät lisäselvitykset. Tämän lisäksi virasto pyysi 14 ilmoitusvelvollista täydentämään tai korjaamaan tekemäänsä ilmoitusta. Korjaukset olivat pääosin vaalirahoitusilmoitusten rahoitustietojen tarkennuksia.

Europarlamenttivaalien vaalirahoitusilmoituksessa ilmoitettavista vähimmäistiedoista säädetään vaalirahoituslain 6 §:ssä. Jos ehdokas, ehdokkaan tukiryhmä tai muu yksinomaan ehdokkaan tukemiseksi toimiva yhteisö on ottanut lainaa vaalikampanjan kulujen kattamiseksi eduskuntavaaleissa, on ilmoitusvelvollisen toimitettava Valtiontalouden tarkastusvirastolle tieto lainan jäljellä olevasta määrästä sekä lainan maksamiseen saadusta vähintään 1 500 euron arvoisesta tuesta (jälki-ilmoitus). Jälki-ilmoitusvelvollisia näissä vaaleissa oli kaksi.

Johtopäätöksensä tarkastusvirasto toteaa, että ilmoitusten käsittelyn, selvitysten ja tehtyjen täydennysten jälkeen tarkastusviraston tietoon ei ole tullut seikkoja, joiden perusteella tarkastusvirastolla olisi syytä epäillä vastaanottamiensa ilmoitusten oikeellisuutta.

Valiokunnan mietintö TrVM 2/2020 vp

Lainsäädännön kehittämistarpeiden selvittäminen

Vaalirahoituslakia ja puoluelakia tarkistettiin vuonna 2015 (HE 73/2015 vp — PeVM 9/2015 vp). Siihen sisältyi silloin myös tarkastusvaliokunnan mietinnössään (TrVM 9/2013 vp) listaamia kehittämistarpeita. Tämän jälkeen tarkastusvaliokunta on mietinnöissään käsitellyt ehdokasmaksuihin ja kansanedustajamaksuihin liittyviä epäkohtia sekä vaalikampanjakulujen kasvua (TrVM 1/2016 vp ja TrVM 1/2018 vp). Valiokunta totesi vuonna 2016: "Valiokunnan mielestä huoleen vaalikampanjoiden kulujen kasvusta ja siitä aiheutuvista kielteisistä vaikutuksista esim. ehdokkaaksi ryhtymiselle on syytä suhtautua vakavasti. Valiokunta pitää selvittämisen arvoisena ehdotusta toimivasta kampanjakatosta, joka tasaisi varainhankintaan liittyviä eroja ehdokkaiden välillä". Valiokunta palasi asiaan vuonna 2018 käsitellessään kuntavaalien vaalirahoituksen valvontaa ja ehdotti tuolloin, että hallitus tekee selvityksen asiasta.

Valtioneuvosto on nyt asettanut pääministeri Marinin hallituksen hallitusohjelmassa tarkoitetun parlamentaarisen työryhmän selvittämään vaalilain, puoluelain ja vaalirahoituslain sekä tarvittaessa muuta poliittista toimintaa koskevan lainsäädännön kehittämistarpeita. Työryhmän toimikausi on 20.2.2020—31.5.2021. Toimeksiannon mukaan työryhmän tulee erityisesti huomioida hallitusohjelman kirjauksia asiassa. Ne koskevat muun muassa vaali- ja puoluerahoituksen ilmoittamista koskevia säännöksiä ja käytäntöjä sen varmistamiseksi, että ilmoitukset antavat oikean kuvan mahdollisia sidonnaisuuksia aiheuttavasta ulkopuolisesta rahoituksesta. Hallitusohjelman mukaan tarkoitus on myös lisätä puolue- ja vaalirahoituksen avoimuutta ja läpinäkyvyyttä vahvistamalla Valtiontalouden tarkastusviraston oikeutta valvoa ehdokkaiden vaalirahoitusilmoituksia ja saada tätä varten tietoja kolmansilta osapuolilta. Työryhmän tulee myös selvittää keinoja vahvistaa vaalirahoituksen ennakkotietojen ilmoittamista äänestäjille jo ennen vaaleja ja helpottaa kampanjatilin perustamista. Työryhmän tulee myös ottaa huomioon eduskunnan tarkastusvaliokunnan mietinnössä (TrVM 1/2018 vp) olevat ehdotukset koskien ehdokasmaksujen asemaa vaali- ja puoluerahoituksessa ja kampanjakatosta.

Valiokunta jää odottamaan työryhmän ratkaisuehdotuksia ja niiden edellyttämiä säädösmuutoksia sekä tulee palaamaan asiaan, kun se käsittelee vaali- ja puoluerahoituksen valvontaa koskevia tarkastusviraston kertomuksia.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Tarkastusvaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy kannanoton kertomuksen K 21/2019 vp johdosta.

Valiokunnan kannanottoehdotus

Eduskunnalla ei ole huomautettavaa kertomuksen johdosta.

Valiokunnan mietintö TrVM 2/2020 vp

Helsingissä 5.3.2020

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Outi Alanko-Kahiluoto vihr
varapuheenjohtaja Merja Mäkisalo-Ropponen sd
jäsen Katja Hänninen vas
jäsen Marko Kilpi kok
jäsen Pauli Kiuru kok
jäsen Veijo Niemi ps
jäsen Johanna Ojala-Niemelä sd
jäsen Päivi Räsänen kd
jäsen Sebastian Tynkkynen ps
jäsen Pia Viitanen sd

Valiokunnan sihteereinä ovat toimineet

valiokuntaneuvos Nora Grönholm
valiokuntaneuvos Heidi Silvennoinen.